

מעורבות המגזר השלישי בחינוך

המקרה של חינוך לאזרחות בישראל

חינוך לאזרחות הינו אחת המטרות הבסיסיות של מערכת חינוך בחברה דמוקרטית. מדינת ישראל מעניקה לתלמידיה חינוך לאזרחות באופן מוגבל ומצומצם ביחס למקצועות הלימוד האחרים. במהלך עשרים השנים האחרונות הוקמו ארגוני מגזר שלישי רבים שמטרתם למלא חלל במערכת החינוך הישראלית בתחום תוכן. במקביל, הוקמו במשרד החינוך יחידות שעוסקות בהיבטים שונים של החינוך לאזרחות. לאורך השנים התמסדו מגוון דפוסי שיתוף פעולה בין יחידות המשרד לבין ארגוני החברה האזרחית. המציאות שנוצרה היא כי מרבית הפעילות של משרד החינוך בתחום החינוך לאזרחות (מעבר להוראת מקצוע האזרחות) נעשית באמצעות ארגוני המגזר השלישי. האינטראקציה בין משרד החינוך לבין ארגוני המגזר השלישי הובילה לשינוי בדפוסי הפעילות של הארגונים מחד, ולשינוי במדיניות משרד החינוך מאידך.

מטרות המחקר:

1. המחקר בוחן את יחודו של המגזר השלישי כספק שירותים חינוכיים ובודק את פעילות ארגוני המגזר השלישי בחינוך לאזרחות על פי רשימת קריטריונים על מנת לבחון האם ובמה באים לידי ביטוי יתרונות וחסרונות המגזר השלישי כספק שירותים חינוכיים.
2. המחקר בוחן את דפוסי שיתוף הפעולה בין משרד החינוך לארגוני מגזר שלישי בחינוך לאזרחות.
3. מקרה הבוחן של החינוך לאזרחות בישראל ישמש בסיס להמשך חשיבה על תפקידו של המגזר השלישי בחינוך.

מסגרת מושגית תיאורטית:

הגישה המחקרית מבוססת על הגישה הפרשנית של ידע מקומי שמציעה (Yanow (2006). גישת הידע המקומי (local knowledge) של Yanow היא גישה פרשנית תרבותית שמתבססת על ידע שנצבר בשטח, בקרב הקהילות הרלבנטיות למדיניות הנחקרת (להבדיל מידע מומחים). במחקר נאסף ונותח ידע מקומי של ארגוני מגזר שלישי ובעלי תפקידים במשרד החינוך.

מתודולוגיה:

מחקר איכותני על בסיס שאלונים חצי מובנים עם 44 ארגוני מגזר שלישי שעוסקים בחינוך לאזרחות וראיונות פתוחים עם 10 בעלי תפקידים במשרד החינוך שיעקרו עיסוקם נוגע לחינוך לאזרחות.

ממצאים:

1. ניתן להצביע על שלושה דפוסי הפרטה של החינוך לאזרחות לידי ארגוני המגזר השלישי בתחום החינוך לאזרחות: הפרטה מלאה, הפרטה חלקית ורשתות שיתוף פעולה. דפוסי אלו נבדלים זה מזה במקורות המימון שלהם, במידת הפיקוח על הפעילות ובאופן שיווק הפעילות לבתי הספר.
2. ארגוני מגזר שלישי המספקים שירותי חינוך בתחום תוכן (דוגמת החינוך לאזרחות) פועלים מול שני קהלי יעד: עובדי הוראה (בהשתלמויות למורים) או ישירות מול התלמידים. שני קהלי יעד אלה מגדירים את אופי הפעילות ויש להם פוטנציאל שונה מבחינת תפקידי המגזר השלישי בחינוך. יתרונותיה העיקריים של פעילות עם מורים היא השקעה לטווח ארוך המחזקת את מערכת החינוך. יתרון זה אינו מנוצל בשל העדר ליווי ומעקב אחר המורים לאחר תום ההשתלמות. באם לידי ביטוי יתרונותיה של פעילות עם תלמידים באפשרות להוסיף למערכת החינוך גיוון בתכנים, מתודות חינוכיות ובגישות חינוכיות חדשניות.
3. בשל העדר מדיניות הפרטה יתרונות התערבות המגזר השלישי בחינוך לא ממוקסמים וחסרונותיו לא מטופלים:
 - i. היתרונות של מגזר שלישי שנובעים מהקרבה לשטח (גמישות, זיהוי צרכים, התאמה לצרכים, ייצוג למגזרים שונים) אינם באים לידי ביטוי.
 - ii. היתרונות של מגזר שלישי של חדשנות, פלורליזם בתכנים, מקצוענות ומחויבות - באים לידי ביטוי באופן חלקי.
 - iii. החסרונות של מגזר שלישי של נפח פעילות מוגבל ואי שוויון בפרישת הפעילות – לא מטופלים.
 - iv. החיסרון של פרגמנטציה (בביטוייה במערכת החינוך) – לא מטופל.

מסקנות:

המגזר השלישי תרם תרומה משמעותית לחינוך לאזרחות בישראל, אך העדר מדיניות ברורה של משרד החינוך גורמת לכך שיתרונות המגזר השלישי לא מנוצלים וחסרונותיו לא מטופלים. יוצעו המלצות באשר למדיניות ההפרטה ולחלוקת התפקידים בין המשרד לארגונים, וכן המלצות כלליות באשר לשינוי טיפוס הספקת שירותי חינוך על ידי ארגוני מגזר שלישי.